

1993.

gads
faktos un izjūtās

1993.

gads
faktos un
izjūtās

 LIETIŠKĀS
INFORMĀCIJAS
DIENESTS

IZDEVNIECĪBA

Rīga 2008

UDK 94 (474.3)

Tu 205

1993. gads faktos un izjūtās

Redaktors Māris Zanders

Gada notikumu hronikas avoti: laikraksti Diena un Dienas Bizness

Sagatavojis: Māris Zanders

Pasaule – 1993. gads

Sagatavojis: Māris Zanders

1993. gada kultūras atspulgu avoti: Oļģerta Grāvīša personīgais arhīvs, laikraksts Diena, žurnāli Atpūta, Rīgas Laiks, Santa, Raimonda Brieža Latviešu literatūras hronika, L. Lapsas, S. Metuzāla, K. Jančevskas Mūsu vēsture 1985–2005, www.jrt.lv, www.lnb.lv, www.lkf.lv

Sagatavojuši: Inese Apse-Apsīte un Oļģerts Grāvītis

Laikabiedru liecības veidojuši: Māris Zanders, Andris Vanadziņš, Aleksandra Jolkina

Literārā redaktore Regīna Janmane

Maketētājs Raitis Zajančkauskas

Vāka noformējums Raitis Zajančkauskas

Foto redaktore Maija Mezīte

Foto: Uldis Pāže, Viktors Ļisicins, Igors Vārpa, Māris Bērsone, Valdis Semjonovs, Georgijs Jemeljanovs, Armands Puče

Grāmatā izmantoti fotoattēli no Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva, no SIA *Lietišķās informācijas dienests* arhīva, no Igora Vārpa personīgā arhīva
Grāmatas vāka noformējumā izmantoti VA *Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs* materiāli

© SIA *Lietišķās informācijas dienests*, 2008

© AKKA/LAA, Georgijs Jemeljanovs Rīga, 2008

© Uldis Pāže, Rīga, 2008

© Viktors Ļisicins, Rīga, 2008

© Igors Vārpa, Rīga, 2008

© Māris Bērsone, Rīga, 2008

© Valdis Semjonovs, Rīga, 2008

© Armands Puče, Rīga, 2008

Visas tiesības aizsargātas. Aizliegts jebkādu grāmatas daļu reproducēt jebkādā formā un veidā bez rakstiskas autortiesību turētāja atļaujas

Izdevējs: SIA *Lietišķās informācijas dienests*

Adrese: Graudu ielā 68, Rīgā, LV-1058

Tālrunis 67606110

Fakss 67606120

www.lid.lv

ISBN 978-9984-826-08-0

Satura rādītājs

Ievadvārdi	6
Pasaule – 1993. gads	8
Gada notikumu hronika	11
Janvāris	11
Februāris	18
Marts	26
Aprīlis	33
Maijs	38
Jūnijs	42
Jūlijs	46
Augusts	52
Septembris	56
Oktobris	64
Novembris	68
Decembris	73
1993. gada žargona vārdnīca	78
Gada fotomirkļi	81
Laikabiedru liecības	105
Tolaik revolucionārās degsmes bija vairāk	105
Politikai neder bikli maliņā stāvētāji	111
Mācības par nezūdošiem ideāliem	115
Kapitālisms ar latvisku seju?	119
Privatizācija un latviskā piesardzība	122
Bankai ir jābūt ļoti lielai	126
Tiesiska valsts caur laikraksta prizmu	130
Tolaik bija vieglāk riskēt	134
Lauku tūrisma diskrētais šarms	139
Šarms un godprātība rada veiksmīgu biznesu	143
Mazā ciniša lielie trumpji	147
Patēriņa eiforija un sarāvies darbaprieks	151
Attīstību nosaka līderi	154
Cepuri nost, cik muzikāls laiks!	157
SWH ētera personības pieaugušiem cilvēkiem	160
Gads starp divām olimpiādēm	164

Ievadvārdi

Cilvēku vēsturiskajai atmiņai ir raksturīgs īslaicīgums. Pat atskatoties uz pēdējiem desmit gadiem, redzam, ka temati, kas konkrētajā brīdī dominēja visos iespējamajos plašsaziņas līdzekļos, turklāt visā pasaulē, 2008. gadā nebūt vairs nešķiet tik satraucoši, intriģējoši, biedējoši. Kurš vairs īsti atceras savas izjūtas 11. septembrī un nākamajās dienās pēc tā? Vai atceraties, cik neomulīgi jutāties, uzzinot par SARS epidēmiju Āzijā? Un kā ar cunami Dienvidāzijā? Tie bija toptemati, ko atspoguļoja tūkstošiem žurnālistu, apsprieda tūkstošiem ekspertu, – un tomēr nu tie ir jau *apsūbējuši*.

No šāda viedokļa ir tikai loģiski, ka Latvijā pirms 15–20 gadiem notikušais šķiet attāla pagātne, kuras apzīmēšanai lietojam vien izplūdušus jēdzienus *Dziesmotā revolūcija, Godmaņlaiki, reketa laiki*. Taču deviņdesmito gadu sākums nebija tikai haotisks, trauksmais, grūts anonīms periods – vieni no šodienas Latvijas realitāti veidojošajiem tolaik mācījās augstskolās, citi jau iemēģināja spēkus politikā vai biznesā. Jebkurā gadījumā deviņdesmito gadu sākumā tika likti pamati šodienas Latvijas sabiedrības aktīvās daļas pasaules uzskatam, turībai, karjerai.

No šā viedokļa veiksmīga ir sakritība, ka šogad savu 15. gadskārtu svin SIA *Lietišķās informācijas dienests* – viens no tiem uzņēmumiem Latvijā, kas pieredzējis naudas maiņu, banku krīzes, politisko un ekonomisko līderu maiņas, sabiedrības mīluļu un lamu objektu ziedu un norieta laikus. Par godu savai dzimšanas dienai *Lietišķās informācijas dienests* piedāvāja autoru grupai mēģināt atgādināt sev un citiem, kāds tad bija 1993. gads Latvijā. Un tā nu, nepretendējot uz vispusīgu analīzi, esam izveidojuši savdabīgu notikumu un procesu kaleidoskopu.

Māris Zanders

Tas ir laiks, kad valda ilgviļņi, baznīcas pagrabā vai no devīgiem ārzemju radiem saņemtas bezformīgas drēbes, Aijas Zariņas brutālie ekspresīvās krāsas pleķi. Tam visam mazliet asuma *piešauj* Laimas Vaikules nobriedusī balss, jauniņā Agra Semēvica un Modra Skaistkalna *100. debijas* ritmi, skaistās, nu jau mūsu pašu Ivara Cinkusa noprecētās *Čikāgas piecīšu* Lorijas Vudas Amerikas supersmaids.

Tādas lielākoties ir vienkāršo līdzcilvēku atmiņas par šo laiku. Ak jā, vēl ļaudis atminas pārpildītās baznīcas un saldus, brīnumjaukos seriālus: *Kaimiņi*, *Glābējzvēns*, *Bagātie arī raud* un neticamo ģimenes sāgu *Hameleonu rotaļas*, kas vēl aizvien gozējas mūsu televizoru ekrānos. Runā, ka kādā Latvijas pagastā ļaudis tā aizrāvušies ar sava iemīļotā seriāla skatīšanos, ka nav pamanījuši, kā nodeg pašu skola. Un vēl viena vērtība, kas nav mainījusies līdz mūsdienām, – pirātisko filmu ierunātāja šļupstošā, steidzīgā balss. Kas patiesībā ir šis vīrs, lielākajai daļai tautas nav zināms līdz šai baltai dienai. Saprotais gan, kāpēc.

Atverot 1993. gada žurnālu lappuses, sagaidu naivus, bezgala garus, nesteidzīgus raksta gabalus... bet kļūdus. Man pretī raugās drosmīgi mākslas kailfoto, atklātas sarunas par seksu un attiecībām. Par lietu un par vietu – nekādu no *stokiem* ņemtu smaidošu amerikāņu bilžu, nekādu anonīmu atklāsmju (kas visbiežāk izklausās pēc žurnālista pašizpaušmes). Viss ir īsts, drosmīgs... un progresīvs. Iedziļinoties saturā, pat bezformīgajam apgērbam ar milzu aplikācijām un jaunajai Elitai Patmalniecei rodas pamatojums. Pēkšņi tas vairs nešķiet smieklīgi, pēkšņi 1993. gads ir īsts. Un apbrīnojami, cik daudz lietu, tradīciju un notikumu ir izauguši no šā gada. Šis gads nav pagātne, tas ir sākums šā brīža notikumiem, izjūtām, attiecībām. Cik brīnišķīgi, ka esam to piedzīvojuši.

Inese Apse-Apsīte,
kam tolaik bija 11 gadi

Pasaule – 1993. gads

Lai pilnīgāk izprastu starptautisko kontekstu 1993. gadā, jāpiemin procesi, kas aizsākās gadu iepriekš.

Eiropiešiem šoku radīja notikumi Balkānos. 1992. gadā neatkarību pasludināja bijušās Dienvidslāvijas sastāvdaļa Bosnija–Hercegovina, tomēr valstiskuma vietā reģionā sākās asiņainas sadursmes starp serbu, horvātu un musulmaņu kopienām. Izrādījās, ka tepat Eiropā XX gadsimta nogalē cilvēki, kas gadu desmitiem dzīvojuši cits citam kaimiņos, var agrākos paziņas, tostarp sievietes un bērnus aukstasinīgi nogalināt. Karš Balkānos pierādīja, ka Eiropas diplomātija nespēj operatīvi reaģēt uz šādiem konfliktiem, turklāt jāsecina, ka pirms 15 gadiem aizsākušās problēmas pilnībā nav atrisinātas joprojām – kopienu attiecības Bosnijā–Hercegovinā ir saspringtas arī 2008. gadā, Kosovas jautājums ir tikpat potenciāli eksplozīvs kā tolaik.

Vēl viens process, kas turpinās joprojām, – 1992. gadā krita komunistu režīms Afganistānā, un 1993. gadā varu valstī pārņēma islāma radikāļi *Taliban*. Piecpadsmit gadu vēlāk *Taliban* joprojām kontrolē ievērojamus Afganistānas rajonus, un Rietumu militārais kontingents nespēj islāmistus uzvarēt. Šis reģions turpina būt viens no pasaules *karstajiem punktiem*, tikai nu tajā cīnās arī karavīri no Latvijas, jo esam *NATO* dalībvalsts. Līdzīga rakstura konflikts aizsākās Alžīrijā – 1992. gadā, kad vēlēšanās uzvarēja Islāma nacionālās atbrīvošanās fronte, vietējie militāristi nolēma, ka islāma radikāļi pie varas nav laižami. Būtībā tas bija valsts apvērsums. Sākās pilsoņu karš, kas pilnībā nav beidzies arī pēc 15 gadiem, lai gan militāristi ir atdevuši varu politiķiem.

Arī 1993. gadā aizsākās procesi, kas nav beigušies vēl 2008. gadā. Piemēram, Oslo tika parakstīta vienošanās starp Izraēlu un Palestīnas atbrīvošanās organizāciju par to, ka palestīnieši atzīst Izraēlas kā valsts pastāvēšanu, savukārt Izraēla neliek šķēršļus palestīniešu autonomijai. Tagad redzam, ka palestīniešu populārākais politiskais spēks *Hamas* joprojām neatzīst Izraēlu kā valsti (uzskata, ka tā aizņem palestīniešu zemes), nesokas arī ar palestīniešu pašpārvaldes izveidi. Tāpat 1993. gadā neatkarību pasludināja Eritreja, un militārs konflikts starp šo valsti un Etiopiju (no tās Eritreja atdalījās) turpinās arī 2008. gadā, turklāt plešas plašumā (abu valstu domstarpības izpaužas arī kā pretēju grupējumu atbalstīšana Somālijā). Citiem vārdiem sakot, 1993. gadā aizsākās konflikts, kas draud Austrumāfriku padarīt par vienu no pasaules nestabilākajiem reģioniem.

Tāpat 1993. gadā sākās procesi, kas starptautiskajai sabiedrībai saprotamu formu ieguva gadu vēlāk. 1994. gadā sākās karš Čečenijā, taču skaidrs, ka priekšnoteikumi tam – gan no Krievijas, gan čečenu seperātistu puses – tika radīti jau 1993. gadā. Līdzīgi ir ar 1994. gadā uzliesmojušo sevišķi asiņaini etnisko konfliktu Ruandā – acīmredzot attiecības starp hutu un tutsi kopienām saasinājās pakāpeniski.

Protams, nevar apgalvot, ka 1993. gadam raksturīgas tikai negatīvas tendences. Gads bija nozīmīgs no starptautiskās tirdzniecības un valstu ciešākas ekonomiskās sadarbības viedokļa.

1993. gada 1. janvārī stājās spēkā Vienošanās par Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalstu vienotu tirgu, tā paša gada 1. novembrī – tā sauktais Māstrihtas līgums (monetārie jautājumi). Visa gada garumā tika gatavota vienošanās par brīvo tirdzniecību (*NAFTA* – Ziemeļamerikas Brīvās tirdzniecības asociācija) starp ASV, Meksiku un Kanādu, kas stājās spēkā 1994. gada 1. janvārī.

Bija arī pozitīvi signāli starpetniskajās attiecībās. 1993. gadā miermīlīgi divās valstīs sadalījās Čehoslovākija, dodot iespēju čehiem un slovākiem veidot katram savu nacionālo valstiskumu. Visa gada garumā tika gatavota augsne vēl diviem ļoti svarīgiem notikumiem – apar-teīda režīma beigām Dienvidāfrikā (formāli 1994. gadā ar pirmajām

brīvajām vēlēšanām un Nelsona Mandelas kļūšanu par prezidentu) un pamieram Ziemeļīrijas pilsoņu karā (deklarācija 1993. gada decembrī, sarunas sākās 1994. gada sākumā). No Latvijas viedokļa svarīga bija gatavošanās *NATO* programmai *Partnerattiecības mieram*, kas bija pirmais solis Austrumeiropas valstu integrācijai *NATO*.

Šajā gadā bija daudz jaunumu arī zinātnē un tehnoloģijās. Eiropa apguva jauno radiotelefonu sistēmu *GSM*, pasaule jūsmoja par korporācijas *Intel* radīto mikroprocesoru *Pentium*. ASV medikamentu tirgū parādījās pirmie līdzekļi pret Alcheimera slimību; Havaju salās tika uzstādīts pasaulē lielākais teleskops ar spoguļa diametru 10 metri; no dzintarā 130–140 miljonus gadu nogulējuša kukaiņa tika iegūts šīs rašanās DNS paraugs, kas labi papildināja gadu iepriekš zinātnes pasauli savīļņojušo ziņu, ka divām neatkarīgām zinātnieku grupām izdevies pirmoreiz noteikt pilnu cilvēka hromosomas *karti*. (Šajā kontekstā der atgādināt, ka tieši 1993. gadā kinomīļi sagaidīja Stīvena Spīlberga *Juras laikmeta parku*.)